

پیش‌بینی میزان دین‌داری دانش‌آموزان بر اساس وابستگی به اینترنت و باور به دنیای عادلانه

سمیه تاجیک اسماعیلی *

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۲۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف پیش‌بینی میزان دین‌داری بر اساس وابستگی به اینترنت و باور به دنیای عادلانه در میان دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر تهران در سال ۱۳۹۸ انجام شده است. پژوهش حاضر از نوع کاربردی، تکنیک آن، پیمایش و ابزار اندازه‌گیری، پرسش‌نامه است. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر تهران و حجم نمونه بر اساس جدول مورگان ۳۸۴ نفر و به شیوه خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شده است. یافته‌های پژوهش بر اساس مطالعه رگرسیونی گام‌به‌گام نشان داد که «ابعاد اعتقادی، عاطفی و پیامدی، از ابعاد دین‌داری» فقط بر اساس باورهای ناعادلانه با ضریب تبیین به ترتیب ۶,۹ و ۵,۶ و ۳ درصد به‌صورت منفی قابل پیش‌بینی بوده، یعنی با صرف اندازه‌گیری میزان «باورهای دنیای ناعادلانه» در افراد می‌توان میزان ابعاد اعتقادی، عاطفی و پیامدی دین‌داری در آنان را پیش‌بینی نمود، تأثیر سایر ابعاد باورهای عادلانه و حتی میزان وابستگی به اینترنت در پیش‌بینی بعد اعتقادی دین‌داری، حذف می‌شود. «بعد مناسکی، از ابعاد دین‌داری» بر اساس «باورهای دنیای ناعادلانه» به‌صورت منفی و باورهای دنیای عادلانه برای خود به‌صورت مثبت و در مجموع با ضریب تبیین ۱۴,۳ درصد قابل پیش‌بینی بوده، یعنی با اندازه‌گیری میزان باورهای ناعادلانه و باورهای دنیای عادلانه برای خود در افراد، می‌توان میزان بعد مناسکی دین‌داری در آنان را پیش‌بینی نمود، تأثیر سایر ابعاد باورهای عادلانه و میزان وابستگی به اینترنت در پیش‌بینی بعد مناسکی دین‌داری، حذف می‌شود. «دین‌داری، همه ابعاد» بر اساس «باورهای ناعادلانه» به‌صورت منفی و «باورهای دنیای عادلانه» برای خود به‌صورت مثبت و در مجموع با ضریب تبیین ۶,۶ درصد قابل پیش‌بینی بوده است. تأثیر سایر ابعاد باورهای عادلانه و میزان وابستگی به اینترنت در پیش‌بینی بعد مناسکی دین‌داری، حذف شده است.

واژگان کلیدی: وابستگی به اینترنت، میزان دین‌داری، ابعاد دین‌داری، باور به دنیای عادلانه، دانش‌آموزان

* استادیار گروه ارتباطات اجتماعی، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
s.t.esmaeili@gmail.com

مقدمه و طرح مسئله

نیاز انسان به دین قدمتی به همراه تاریخ دارد؛ زیرا بشر از همان آغاز زندگی خود به حامی مقتدر و تکیه گاهی نیرومند احساس نیاز می‌کرده است (حاتمی، ۱۳۸۹). دین مکانیسمی است که سامان اجتماعی را حفظ می‌کند و نیازی اجتماعی محسوب می‌شود (فراستخواه، ۱۴۰:۱۳۷۷). دین به‌عنوان یک نهاد اجتماعی مثل دیگر پدیده‌ها و نهادهای اجتماعی تلقی می‌شود (کهزادی، ۱۳۹۲: ۶). دین، یکی از مهم‌ترین عناصر در بین جوامع انسانی است. هویت دینی^۱ نشان‌دهنده احساس تعلق و تعهد به دین و جامعه دینی است و مهم‌ترین دستاورد هویت دینی، پاسخ به پرسش‌های بنیادین، جهت بخشیدن به زندگی، وحدت اعتقادی و معنا بخشیدن به جهان است. (رفعت‌جاه و شکوری، ۱۳۸۷: ۶). بسیاری از متفکران و اندیشمندان نقش و جایگاه مهمی برای دین در زندگی فردی و اجتماعی در نظر گرفته‌اند. چرا که دین یکی از مهم‌ترین عوامل سامان‌بخش جامعه و باعث همبستگی اجتماعی بوده و معیار و ملاک بسیاری از تصمیمات فردی و اجتماعی است.

هویت دینی یک جامعه، شامل پایبندی افراد به جوهر دین و ارزش‌های دینی، و از سوی دیگر، بیانگر دلبستگی جمعی و عمومی افراد جامعه به شعائر، مناسک و نهادهای دینی و نیز دارای بُعد عملی است که همانا مشارکت و تمایل عملی انسان‌ها به ظواهر آیین‌ها و مراسم دینی و مذهبی را در برمی‌گیرد (اخترشهر، ۱۳۸۴: ۸۶). جامعه دین‌دار، دارای انسجام، وحدت، یکپارچگی و همبستگی بالایی است و شهروندانش از امنیت اجتماعی، سلامت در روابط خانوادگی و اجتماعی و نیز روح تعاون و همکاری بالایی برخوردارند (افشانی، ۱۳۹۶: ۶۸). دین‌داری و باورهای دینی سازوکارهای جامعه‌پذیری را در فرد به گونه‌ای پیش می‌برد که بدون اجبارهای قانونی و تنها از مسیر ایجاد نوعی جهان‌بینی مطلوب و خاص، به زندگی خود معنا دهد. دین‌داری و اهتمام دینی، نگرش‌ها، باورها، گرایش‌ها و

^۱ Religious Identity

اعمال فرد را تحت‌الشعاع قرار داده و می‌تواند به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل کاهش‌دهنده آسیب‌های اجتماعی، انحراف نوجوانان و جوانان، کاهش خشونت نوجوانان و... عمل کند. زندگی بر اساس آموزه‌های دینی نوجوان را برای حرکت در مسیر هدایت و کمال‌یاری می‌رساند.

نظریه باور به دنیای عادلانه (باور به جهان عادل)، توسط روان‌شناس اجتماعی، ملوین لرنر^۱ مطرح شده است. این نظریه اشاره به این دارد که افراد ذاتاً تمایل دارند باور کنند در جهانی عادل زندگی می‌کنند که در آن هر کس چیزی را به دست می‌آورد که سزاوار آن است (بونک^۲ و ون و گت، ۲۰۰۸، ترجمه صفاری نیا و حسن‌زاده، ۱۳۸۹). باور به دنیای عادلانه برای خود و دیگران از این جهت تفاوت دارد که وقتی فرد برای عادلانه بودن یا نبودن دنیا دست به قضاوت می‌زند، به خود و موقعیت‌های شخصی خویش رجوع می‌کند، اما برای قضاوت درباره عادلانه یا ناعادلانه بودن دنیا برای دیگران، به‌عنوان شخصی که از بیرون به زندگی دیگران نگاه می‌کند، در مورد این وضعیت قضاوت می‌کند. باور به عادلانه بودن دنیا نقش مهم و اساسی در چگونگی مقابله فرد با مشکلات زندگی دارد، به‌ویژه در مورد نوجوانان که در مرحله حساسی از زندگی هستند و برای رویارویی با این دشواری‌ها، نیاز به منابع شناختی و باورهای محکمی دارند. مجموعه‌ای از دیدگاه‌های مثبت و باور به وجود یک دنیای عادلانه و شناخت انسان از عدالت و عادلانه بودن دنیا برای خویش و دیگران، می‌تواند منجر به شکل‌گیری باورهای کلی عمومی درباره عادلانه بودن شرایط دنیا شده و نوجوان را در مواجهه با بحران‌های زندگی، یاری کند. باور به دنیای عادلانه زندگی را قابل پیش‌بینی می‌سازد و نوجوان می‌تواند با محیط پیرامون خود به‌عنوان محیطی با ثبات، منظم و با انضباط برخورد کرده و این توانایی را پیدا می‌کند که شرایط زندگی خود را

^۱ Melvin Lerner

^۲ Buunk, Bram

در زمان حال کنترل کرده و برای آینده خود نیز با اطمینان و اعتماد بیشتری برنامه‌ریزی کند.

از سوی دیگر، رشد و گسترش روزافزون ارتباطات و اطلاعات، منجر به استفاده بسیار زیاد و گاه افراطی از وسایل ارتباطی نوین شده است. اینترنت مهم‌ترین ابزار ارتباطی عصر جدید است که به جرئت می‌توان گفت بخش زیادی از نیازهای رسانه‌ای، ارتباطی و اطلاعاتی انسان امروز را پاسخ می‌دهد. شاید به جرئت بتوان گفت شایع‌ترین آسیبی که در حال حاضر خانواده‌ها به خصوص دامنه سنی نوجوان و جوان را درگیر نموده است اعتیاد به اینترنت است. اعتیاد به اینترنت به معنای استفاده بیش از حد یا نامعقول و بیمارگونه از اینترنت است (نستیزی، ۲۰۰۹؛ فرهادی نیا و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۳).

به نظر می‌رسد استفاده افراطی، آسیب‌زا و بیمارگونه از هر پدیده‌ای، مسلماً تبعات منفی و ناگواری بر جای می‌گذارد. نوجوانان و جوانان، به دلیل شرایط سنی و موقعیت خاص هویت‌سازی و هویت‌پذیری، از هر قشر دیگری، آسیب‌پذیرترند. در کشور اسلامی ما تبلیغات در حوزه دینی به شکل گسترده صورت می‌پذیرد، اما طبیعی است که تعهد و تدین افراد به دین و میزان و ابعاد دین‌داری آنان، همواره تحت تأثیر عوامل مختلف و زیادی قرار می‌گیرد. یکی از این عوامل مهم و مؤثر، اینترنت، نوع و میزان استفاده از آن است.

نوجوانان برای شناسایی، کشف و ساخت هویت خود نیاز شدیدی به تعامل و ارتباط با دیگران و محک‌زدن و به عبارتی آزمون هویت خود در خلال این تعاملات هستند. اینترنت به‌عنوان یکی از تعاملی‌ترین فناوری‌های نوین ارتباطی این شرایط را برای آنان فراهم می‌کند که با وارد شدن به چت روم‌ها و چت کردن در فضای مجازی، بتوانند هم نیاز به ارتباط با دیگران را برآورده ساخته و هم به آزمون هویت‌های گوناگون پردازند. وابستگی و اعتیاد به اینترنت می‌تواند تبعات مختلفی در روح و روان و رفتار نوجوانان ایجاد کند. وابستگی به هر چیز، از میزان وقت، زمان و توجهی که فرد باید به امور دیگر معطوف کند، می‌کاهد. میزان و ابعاد دین‌داری مستلزم شناخت و اعتقاد، احساس و عاطفه، صرف زمان و انجام

مناسک به صورت فردی و جمعی است. اما وابستگی به اینترنت چنان ذهن، روان، زمان، رفتار فرد و در کل تمامی ابعاد زندگی او را درگیر می‌کند که به نظر می‌رسد دین‌داری وی نیز از آسیب‌های آن در امان نخواهد بود.

یکی از مهم‌ترین ابعاد هویتی نوجوانان و در حقیقت دانش‌آموزان، هویت دینی آنان است که منبعث از میزان دین‌داری آنان خواهد بود. عوامل مختلفی بر میزان دین‌داری فرد اثر می‌گذارد. تعیین میزان دین‌داری در میان دانش‌آموزان، شناسایی میزان وابستگی به اینترنت، شناخت میزان باور به دنیای عادلانه در میان دانش‌آموزان و پیش‌بینی میزان دین‌داری دانش‌آموزان بر اساس وابستگی به اینترنت و باور به دنیای عادلانه، اهداف اصلی پژوهش حاضر هستند. ضرورت و اهمیت پژوهش حاضر آنجا نمایان می‌شود که بحث از هویت دینی و دین‌داری نوجوانان ایران اسلامی، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اهداف سازمان‌ها و نهادهای آموزشی، دینی و اسلامی مورد برنامه‌ریزی، عمل و نظارت قرار می‌گیرد.

۱. مبانی نظری پژوهش

۱-۱. دین‌داری

دین در همه جهان و در کشور ما یکی از ارکان اساسی حیات اجتماعی محسوب می‌شود. دین مهم‌ترین عامل همبستگی اجتماعی ملی در ایران (تاجیک، ۱۳۸۴: ۲۹) و جهان بوده است (بابایی فرد و همکاران، ۱۳۹۸: ۳). برخورداری از دین و تعالیم مذهبی مشترک، پایبندی و وفاداری به آن، اعتقاد و تمایل به مناسک و آئین‌های مذهبی فراگیر (بابایی فرد و همکاران، ۱۳۹۸: ۳)، نقش مهمی در ابعاد مختلف اعتقادی و رفتاری ایرانیان دارد. مذهب می‌تواند در ایجاد احساس امید، صمیمیت، آرامش هیجانی، احساس راحتی، فرصت‌های شکوفایی و مهارت‌کانه‌ها مؤثر باشد (هاشمیان فر و همکاران، ۱۳۹۲: ۵۸).

دورکیم^۱ به نقش مذهب بر میزان همبستگی میان افراد اشاره می‌کند و آن را از نیروهایی می‌داند که در فرد، احساس الزام اخلاقی به هواداری از درخواست‌های جامعه ایجاد می‌کند (کوزر^۲، ۱۳۸۰: ۱۸۷-۱۹۶). از نظر دورکیم دین کلیتی از اعتقادات و مناسک است و انسان مذهبی قدرتی در خود احساس می‌کند که در حالت غیرمذهبی از آن بهره‌مند نخواهد بود. حیات مذهبی و نیروی خاص آن به انسان این باور را می‌دهد که در نیروی مسلط بر خودش مشارکت می‌کند، نیرویی که درعین حال حمایتش کرده و او را به سوی خود می‌خواند. به این ترتیب افراد مذهبی بهتر می‌توانند با مشکلات زندگی مواجهه شوند. ضمناً با توجه به چهار رویکرد عمده‌ای که از دین انتظار می‌رود، مبنی بر انضباط‌بخش، انسجام‌بخش، حیات‌بخش و خوشبختی‌بخش بودن، انسان‌ها می‌توانند با کنترل بر نفس خویش و با شرکت در مراسم مذهبی و پیوند با جامعه بقا و احیای میراث اجتماعی گروه و انتقال ارزش‌ها به نسل‌های بعد شوند (شایگان، ۱۳۹۲: ۱۹۱-۱۹۰).

رویکرد وبر^۳ به مذهب نیز شبیه همان سنتی است که دورکیم نماینده آن است، سنتی که عواقب اجتماعی باورها و رسوم توت‌م پرستان، رقص و دیگر فعالیت‌هایی را بررسی می‌کند که جنبه عبادی می‌یابند و نسبت به اشیاء مقدس انجام می‌شوند (هیوز، ۱۳۶۹: ۲۸۰-۲۷۹).

گیدنز^۴ نیز برای مشخص شدن هویت فردی، افرادی را مثال می‌زند که احساس منسجمی نسبت به پیوستگی سرگذشت خویش ندارند و به بیان بهتر، هویت شخصی ندارند (گیدنز، ۱۳۸۳: ۸۳). داشتن معنا و هدف در زندگی، احساس تعلق داشتن به منبعی والا، امیدواری به یاری خداوند در شرایط مشکل‌زای زندگی و بهره‌مندی از حمایت‌های اجتماعی و معنوی همگی از جمله روش‌هایی است که

^۱ Emil Durkhiem

^۲ Coser, Lewis Alfred

^۳ Weber, Max

^۴ Giddens, Anthony

افراد مذهبی با دارابودن آن‌ها در مواجهه با حوادث زندگی، آسیب کمتری متحمل می‌شوند (یانگ و مو، ۲۰۰۷).

آیت‌الله طباطبایی معتقد است دین، عقاید و دستورهای عملی و اخلاقی است. دانستن این عقاید و انجام این دستورات سبب خوشبختی انسان در دوجهان است (طباطبایی، ۲۵: ۱۳۷۰). از آنجاکه دین برای اداره امور جامعه انسانی و پرورش انسان‌هاست، هماهنگی قوانین و مقررات آن با نیاز واقعی جامعه و مناسبت آن با تحولات اجتماع و مطابقت آن با سرشت و مسیر جوهری انسان ضروری است (جوادی آملی، ۱۳۷۸: ۵۸؛ میرزایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵۶).

دین‌داری پایبندی به دین و قبول باورهای دین تعریف شده است. در این حالت فرد دین‌دار کسی است که تعلق دینی، آگاهی دینی و گرایش دینی داشته و مناسک دینی را به نحو مطلوب انجام می‌دهد. در مفهومی دیگر دین‌داری به معنای داشتن اهتمام دینی است. به نحوی که نگرش، گرایش و کنش‌های فرد تحت تأثیر آن قرار می‌گیرد. دین‌داری عبارت است از اطاعت از دین پذیرفته خویش یعنی پایبندی به قواعد اعتقادی، اخلاقی، فقهی و حقوقی که خداوند در اختیار بشر قرار داده است (طالبان، ۱۳۸۰: ۱۴-۱۰؛ بابایی فرد و همکاران، ۱۳۹۸: ۵-۴). تأملات متفکران در گذشته بیشتر معطوف به محتوای دین و سرگذشت تاریخی ادیان بوده است و کمتر به مباحثی چون دین‌داری و تغییرات آن که منوط به مطالعه در احوال فردی است، پرداخته‌اند. دینی بودن، عنوان عامی است که به هر فرد یا پدیده‌ای که ارزش‌ها و نشانه‌های دینی در آن متجلی باشد اطلاق می‌شود. تجلی ارزش‌ها و نشانه‌های دینی بودن فرد را در نگرش، گرایش و کنش‌های آشکار و پنهان او می‌توان شناسایی کرد. فرد متدین از یک سو خود را ملزم به رعایت فرمان‌ها و توصیه‌های دینی می‌داند و از سوی دیگر اهتمام و ممارست‌های دینی او را به انسانی متفاوت با دیگران بدل می‌سازد؛ بنابراین به دو طریق یا با دو نشانه می‌توان او را از دیگران بازشناخت؛ یکی از طریق پایبندی و

التزام دینی‌اش و دیگری پیامدهای دین‌داری و آثار تدین در فکر، جان و عمل فردی و اجتماعی او. پس دین‌داری به بیان کلی یعنی داشتن اهتمام دینی به نحوی که نگرش، گرایش و کنش فرد را متأثر می‌سازد (شجاعی زند، ۱۳۸۴: ۳۶). در ایران نیز پدیده دین و دین‌داری در کانون توجه پژوهشگران و اندیشمندان اجتماعی بوده و تلاش‌های بسیاری در این زمینه انجام شده است (میرزایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۴۸).

آیت‌الله جوادی آملی با تمیز دین الهی از دین انسانی، دین الهی و دین مبتنی بر وحی را متشکل از سه بعد اصلی می‌داند. از نظر ایشان عقاید (باور و اعتقاد به حقایق و واقعیت‌های جهان هستی بر اساس توحید)، اخلاقیات (تعالیمی که فضائل و رذایل اخلاقی را به انسان نشان می‌دهد) و شریعت مناسک و احکام و مقررات (روابط فرد با خود، با خدا و دیگران) را به‌عنوان ابعاد سه‌گانه دین معرفی می‌نمایند (جوادی آملی، ۱۳۸۰: ۲۸؛ برهان و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۵).

به لحاظ نظری، تقید به دین به معنی عمل کردن و خود را ملزم دانستن به اقدام و عمل در جهت احکام دین و فرمان‌های اولیاء دین است؛ بنابراین، دین‌داری یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های مؤثر در زندگی افراد است، چرا که دین‌داری با ایجاد یک روح جمع، اشتیاق مذهبی، شور و شوق دینی و همچنین گسترش احساسات جمعی و همگانی از طریق مراسم و مناسک مذهبی، می‌تواند زمینه‌های لازم برای پیوند میان افراد جامعه را ایجاد کند. در پژوهش حاضر، محقق با عنایت به دیدگاه گلاک و استارک^۱ (۱۹۶۵) که دین‌داری را شامل ابعاد پنج‌گانه اعتقادی، عاطفی، پیامدی، مناسکی و فکری می‌دانند. پرسش‌نامه‌ای که از دیدگاه آنان استخراج شده، دین‌داری را در چهار بعد اصلی اعتقادی، عاطفی، پیامدی و مناسکی مورد سنجش قرار می‌دهد.

ویژگی‌های مرتبط با دین‌داری از دیدگاه گلاک و استارک که به‌عنوان مؤلفه‌های اصلی دین‌داری در پژوهش حاضر در نظر گرفته شده‌اند، عبارت‌اند از:

^۱ Glock & Stark

۱. بعد اعتقادی^۱ - که در برگیرنده باورهایی است که انتظار می‌رود فرد باتوجه به دین خود به آنها اعتقاد داشته باشد (بابایی فرد و همکاران، ۱۳۹۸: ۵). اعتقادات، ارزش‌ها و باورهای دینی به وسیله ایجاد هدف در زندگی پیروان دین اسلام، در زندگی آنها معنا ایجاد کرده و حس تعلق به این دین کامل را تحکیم کرده و آرامش فکری در آنان ایجاد می‌کند.

۲. بعد مناسکی^۲ - این بعد عبارت است از آداب و رسوم و مراسمی که هر دین از پیروان خود انتظار دارد که آنها را به جا آورند، مانند، عبادت، نماز، شرکت در آئین‌های مقدس، روزه گرفتن و ... (بابایی فرد و همکاران، ۱۳۹۸: ۵). آئین‌های مذهبی در دین اسلام، مسلمانان را گرد هم می‌آورند و از طریق انجام مناسک و آئین‌ها، مسلمانان پیوندهای مشترک خویش را تصدیق می‌کنند.

۳. بعد عاطفی یا تجربی^۳ - که ناظر به عواطف، تصورات و احساسات پیروان یک دین به وجودی ربوبی چون خدا و اقتداری متعالی است (بابایی فرد و همکاران، ۱۳۹۸: ۵). در بعد عاطفی، دین اسلام در فرد اطمینان و اعتماد به کمک و یاری همیشگی پروردگار را ایجاد کرده و شخص با امید به خدا و احساس نزدیکی به او، از نظر عاطفی نیز احساس خوشایندی نسبت به دین در او شکل می‌گیرد.

۴. بعد پیامدی^۴ - یا آثار دینی که ناظر بر اثرات باورها، اعمال، تجارب و دانش دینی بر زندگی روزانه است و به عبارت دیگر تأثیر و انعکاس دینی در رفتارهای روزمره است (سراج زاده، ۱۳۸۴: ۶۶). دین اسلام، با دستورالعمل‌های خود افراد

۱ Ideological

۲ Ritualistic

۳ Experimental

۴ Consequential

را آگاه ساخته و آنان را به سمت اصلاح رفتار خود و کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی و فردی، حمایت از یکدیگر و بروز و ظهور رفتارهای دینی سوق می‌دهد.

در پژوهش حاضر بر مبنای دیدگاه گلاک و استارک، میزان دین‌داری دانش‌آموزان بر اساس چهار بعد اعتقادی، مناسکی، عاطفی و پیامدی مورد سنجش قرار می‌گیرد.

۲-۱. باور به دنیای عادلانه^۱

باور به دنیای عادلانه شامل باورهای منطقی و غیرمنطقی می‌شود. باورهای انسان، از جمله باور به دنیای عادلانه تحت تأثیر فرهنگ است. باور به عادلانه بودن دنیا، نقش مهم و تأثیرگذار بر چگونگی رویارویی فرد با مشکلات دارد (ره پرداز و شیرازی، ۱۳۹۵: ۴۱). بر اساس این دیدگاه، عده‌ای باور دارند که در دنیای عادلانه زندگی می‌کنند، بنابراین آن‌ها در مورد زندگی روزمره خود حس اعتماد، امید و اعتمادبه‌نفس نسبت به آینده دارند (دونات و همکاران، ۲۰۱۲؛ فولادی و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۶۲).

باور به دنیای ناعادلانه باور به دنیایی فانی است که اصول عدالت در گردش آن نقشی ندارد. جهانی که در آن بی‌گناهان به جای گناهکاران مجازات می‌شوند و تلاش، کوشش و برنامه‌ریزی افراد به نتایجی شایسته و درخور نمی‌انجامد (گل‌پرور و همکاران: ۱۳۹۱). از آنجا که نگرش‌های عقلانی نقش بنیادی در توصیف عمل و وظایف زندگی هر فرد دارند، می‌توان گفت جهان‌بینی هر کس سازنده نظام ارزش‌ها و طرح شیوه عملی زندگی اوست. شیوه تفکر و تلقی فرد از هستی و جهان ارزش‌ها، جهت زندگی او را مشخص می‌کند و به او دلیلی برای زندگی می‌دهد (حسینی بافرانی و مهدوی‌راد، ۱۳۹۰: ۱۶۸).

^۱ Belief in a Just World (BJW)

به طور تجربی، باور به جهان عادلانه قوی، نگرش‌های متعصبانه را نسبت به گستره‌ای از گروه‌های محروم جامعه شامل مهاجران، بیکاران، سالخورده‌گان و فقیران پیش‌بینی می‌کند؛ بنابراین، باور به جهان عادل می‌تواند تا حد زیادی به صورت «خطای منفی» توصیف شود (ساتن و داگلاس، ۲۰۰۵؛ صفاری نیا، ۱۳۹۱، ۴۹). دو نوع عمده از باور به جهان عادل وجود دارد: باورهای عمومی^۱، مربوط به عادلانه بودن دنیا و باورهای شخصی^۲، مربوط به عادلانه بودن وقایعی که در زندگی خود فرد اتفاق می‌افتند. هر دو نوع این باورها با دامنه‌ای از پیامدهای مثبت شامل خلق بهبودیافته و نسبت فزاینده بهبودی در بیماری همراه هستند (مک پارلند و نوزن؛ ۲۰۱۰؛ صفاری نیا، ۱۳۹۱، ۴۹).

شناخت سنت‌های خداوند به عنوان بخشی از معرفت دینی، انسان را به این نتیجه می‌رساند که امور و کارها تصادفی رخ نمی‌دهند. اعتقاد به تصادفی نبودن رویدادها، انسان را در برابر مشکلات پایدار و امیدوار نگه می‌دارد. واژه شکست در قاموس چنین انسانی راه ندارد؛ زیرا او به وظیفه الهی خود عمل می‌کند؛ پس در هر حال پیروز است (حسنی بافرانی و مهدوی‌راد، ۱۳۹۰: ۱۷۸). باورداشتن به زندگی و دنیایی که در آن همه چیز از روی نظم و انضباط بوده و هر پیش‌آمدی، علتی عادلانه و از روی حکمت دارد، موجب می‌شود که فرد در نگرش‌ها و رفتارهای خود عهد و پیمان‌ش با خدا را در نظر داشته باشد. ایمان به حکمت خداوند و حسن تدبیر او در جهان هستی، باورها و در نتیجه رفتارهای انسان را در مسیر عهد الهی نگه داشته و باعث می‌شود انسان با شناخت دقیق جایگاه خود در مراحل حیات و معرفت به ویژگی‌های حیات دنیوی و اخروی، با تلاش و کوششی که در سایه تفکر، تعمق و تعقل است، به سعادت برسد. چرا که باور به

۱ Negative Illusion

۲ Sutton & Douglas

۳ General Beliefs

۴ Personal Beliefs

۵ Mcparland & Knussen: page:9

دنیای عادلانه موجب می‌شود انسان باور داشته باشد که نتایج تلاش‌ها و کوشش‌های خود را دیربازود خواهد گرفت و با معنا یافتن زندگی و حرکت در مسیر عبودیت با رنج و دشواری‌های حیات دنیوی، به‌گونه‌ای مطلوب برخورد خواهد کرد.

مؤلفه‌های باور به دنیای عادلانه در پژوهش حاضر، بر اساس دیدگاه ساتون و داگلاس (۲۰۰۵)، دالبرت (۱۹۹۹) و دالبرت و همکاران (۲۰۰۱) بر اساس باورهای عمومی (عادلانه بودن دنیا) و باورهای شخصی (عادلانه بودن وقایعی که در زندگی خود فرد اتفاق می‌افتد)، در نظر گرفته شده است؛ بنابراین، خرده مقیاس‌های باور به دنیای عادلانه مشتمل بر چهار مورد؛ «باورهای دنیای عادلانه برای خود»، «باورهای دنیای عادلانه برای دیگران»، «باورهای دنیای عادلانه عمومی» و «باورهای ناعادلانه» است.

۳-۱. وابستگی به اینترنت

«اعتیاد به اینترنت» اصطلاحی بود که نخستین بار به‌وسیله «یانگ» معرفی گردید و مورد توجه جامعه شناسان، روان‌شناسان، روان‌پزشکان، دانشمندان و به‌خصوص کاربران اینترنت قرار گرفت. این اختلال با عناوین متفاوتی از قبیل: «وابستگی رفتاری به اینترنت»، «استفاده مرضی از اینترنت»، «استفاده مشکل‌زا از اینترنت»، «استفاده بیش از حد از اینترنت»، «سوءاستفاده از اینترنت»، «غیرسازشی» و «اختلال اعتیاد به اینترنت» در نوشته‌های اخیر یانگ و همکاران کرات و همکاران، بیشتر از عناوین دیگر به‌کاررفته است. گاهی نیز از این بیماری تحت عنوان «اعتیاد مجازی» نام‌برده می‌شود (جهانگیر، ۱۳۸۳: ۲۴).

علائم اعتیاد اینترنتی عبارت است از مشکلات فردی یا مشکلات در هنگام کار یا مطالعه، نادیده‌گرفتن مسئولیت‌های مربوط به دوستان، خانواده، کار و یا مسئولیت‌های فردی، بی‌حوصلگی پس از دست‌کشیدن از اینترنت، بدخلقی هنگام

تلاش برای دست‌کشیدن از اینترنت، برخط ماندن بیش از زمان برنامه‌ریزی شده، دروغ گفتن یا مخفی نگه‌داشتن زمان واقعی کار با اینترنت از نظر دوستان یا خانواده، تغییر در سبک زندگی به‌منظور گذران وقت بیشتر با اینترنت، کاهش فعالیت فیزیکی، بی‌توجهی به سلامت شخصی و بی‌خوابی یا کم‌خوابی و یا تغییر در الگوی خواب به‌منظور گذران وقت در اینترنت. از طرفی افراد در صورت استفاده از اینترنت، نه تنها رفتارهایی متفاوت با الگوهای رایج در جامعه از خود نشان می‌دهند، بلکه نوع تفکرشان نیز با اکثر افراد جامعه، متفاوت می‌شود. این افراد اندیشه‌های و سواسی نسبت به اینترنت دارند، کنترل چندانی بر وسواس و انگیزه‌های اینترنتی ندارند و حتی فکر می‌کنند، اینترنت تنها دوست آن‌ها است. همچنین، این‌گونه افراد فکر می‌کنند که اینترنت تنها جایی است که آن‌ها احساس خوبی نسبت به خود و دیگران دارند (کلین نروسی، ۲۰۰۹ و ادولس هلس، ۲۰۰۹ به نقل از خطیب زنجانی، ۴: ۱۳۹۳).

دیدگاه‌های مختلفی در حوزه وابستگی به اینترنت مطرح شده، اما تمامی دیدگاه‌ها روی این مسئله توافق داشته‌اند که وابستگی به اینترنت نوعی اختلال آسیب‌زاست که فرد را از دنیای حقیقی و امور واقعی دور می‌سازد.

کاس^۴ (۲۰۱۴) وابستگی به اینترنت را همچون اختلال در نظر می‌گیرد؛ نوعی اختلال که فرد مبتلا صفحه اینترنت را جذاب‌تر از واقعیت زندگی روزمره می‌بیند. به نظر کاس هرکسی که رایانه دارد در معرض وابستگی است اما افرادی که خجالتی، افسرده، تنها و بی‌حوصله هستند، یا آن‌هایی که از اعتیادی دیگر بهبودی می‌یابند، بیشتر در معرض خطر قرار دارند. وابستگی به فناوری به طور عملیاتی می‌تواند «وابستگی غیرشیمیایی» (رفتاری) که شامل انسان و دستگاه است، تعریف می‌شود. این اعتیاد ممکن است انفعالی (مثلاً تلویزیون) یا فعال (مثل بازی‌های

۱. Online

۲. ClinNeurosci

۳. Adolesc Health

۴. Kuss

رایانه‌ای) باشد و معمولاً جنبه‌های القاء‌کننده و تقویت‌کننده‌ای دارد که ممکن است وابستگی را تشدید کند (لنبر، بام و فورینگر؛ ۲۰۱۵).
کیمبرلی یانگ^۲ (۱۹۹۶) تحقیقات گسترده‌ای را در حوزه اعتیاد یا وابستگی به اینترنت، انجام داده است. وی بعد از مطالعات گسترده‌ای در این زمینه، علائم وابستگی به اینترنت را به شرح ذیل برشمرد:

۱. فرد احساس می‌کند مجذوب اینترنت شده است و پیوسته به فعالیت‌های قبلی آنلاین خود فکر کرده و یا منتظر جلسه بعدی که آنلاین خواهد شد، می‌ماند.
۲. فرد زمان طولانی‌تری را نسبت به آنچه که در اول قصد داشت، آنلاین می‌ماند.
۳. فرد احساس بی‌حوصلگی و افسردگی دارد، مخصوصاً هنگامی که می‌خواهد ارتباطش را با شبکه قطع کند.
۴. فرد، بسیاری از فرصت‌های شغلی و آموزشی را از دست می‌دهد، روابط خود را با افراد خانواده یا دوستانش به خطر می‌اندازد و رابطه‌اش را با آنها قطع می‌کند تا در اینترنت آنلاین باقی بماند.
۵. فرد به اعضای خانواده، درمانگر یا دوستانش درباره زمان آنلاین بودن خود دروغ می‌گوید و از دیگران پنهان می‌کند که چند ساعت را در ارتباط با شبکه باقی مانده است.
۶. فرد، ارتباط با اینترنت را به‌عنوان یک راه فرار از مشکلات زندگی واقعی یا خلاص شدن از احساس کسالت ملامت انگیز خود و رهایی از احساسات درماندگی، گناه،

۱. Lehenbauer- Baum and Fohringer

۲. Kimberly Young

اضطراب یا افسردگی انتخاب کرده و از آن استفاده می‌کند (اندرسون^۱، ۱۹۹۷: ۴۴؛ تاجیک اسماعیلی، ۱۳۸۹: ۲۸).

در پژوهش حاضر بر اساس دیدگاه کیمبرلی یانگ در حوزه وابستگی به اینترنت، وابستگی با شاخص‌هایی مانند (مجدوب اینترنت شدن، بیش از اندازه آنلاین ماندن، احساس بی‌حوصلگی و افسردگی در زمان آفلاین بودن، ازدست‌دادن فرصت‌های شغلی و آموزشی به علت دائماً آنلاین ماندن، دروغ گفتن به اطرافیان در مورد زمان آنلاین بودن و فرار از مشکلات زندگی واقعی، اضطراب و افسردگی با آنلاین شدن) مورد سنجش قرار می‌گیرد.

نوجوانان و دانش‌آموزانی که وابسته به اینترنت و چت در اینترنت می‌شوند، نوعی اعتیاد به فضای مجازی پیدا کرده و از وابستگی‌ها و پیوندهای واقعی به افراد خانواده، اقوام نزدیک، دوستانی که در فضای واقعی دارند و جدا می‌شوند. آنان به جای پرداختن به امور مختلف زندگی واقعی مانند مسائل روزمره، دائماً زمان خود را در فضای مجازی صرف کرده و تعهد و پابندی به امور واقعی را فدای لذت‌های خود در فضای مجازی می‌کنند. مشغولیت ذهنی و روانی و البته زمانی که استفاده افراطی از اینترنت برای نوجوان ایجاد می‌کند، زمان کافی برای پرداختن به امور دیگر زندگی مانند رفت‌وآمد با دوستان و اقوام، استراحت کافی، پرداختن به مطالعه و امور درسی، انجام کارهای شخصی و اجتماعی و از جمله پرداختن به آداب و رسوم دینی و مناسک دینی را برای او فراهم نمی‌کند. از سوی دیگر، باورها، اعتقادات، و ارزش‌های او تحت تأثیر وابستگی آسیب‌زا به اینترنت قرار می‌گیرد و می‌تواند دین‌داری او را تحت‌الشعاع خود قرار دهد.

باتوجه به مباحث ذکر شده، سؤال اصلی پژوهش این است که: «آیا میزان دین‌داری دانش‌آموزان، بر اساس وابستگی آنان به اینترنت و باور به دنیای عادلانه، قابل پیش‌بینی است؟»

سؤال‌های فرعی پژوهش نیز به شرح ذیل طراحی شده‌اند:

- میزان و ابعاد دین‌داری دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر تهران، چگونه است؟
- میزان وابستگی به اینترنت در میان دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر تهران، چگونه است؟
- باور به دنیای عادلانه و ابعاد آن در میان دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر تهران، چگونه است؟

۴-۱. پیشینه پژوهشی

یافته‌های بابایی فرد و همکاران (۱۳۹۸) نشان داد دین‌داری به‌عنوان متغیر مستقل بر هویت تأثیر متوسطی دارد. یافته‌های افشانی و شیرینی محمدآباد (۱۳۹۶) میان دین‌داری و سلامت اجتماعی رابطه معناداری نشان داد. یافته‌های میرزایی و همکاران (۱۳۹۵) نشان داد میان دین‌داری و عضویت در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری، رابطه وجود دارد. یافته‌های میرفردی و همکاران (۱۳۹۴) نشان داد، بین میزان دین‌داری دانشجویان با توجه به عضویت و نوع فعالیت آنان و همچنین سابقه عضویت در شبکه‌های اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. اما میان میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و میزان دین‌داری رابطه معناداری مشاهده نشد. پژوهش فولادی و همکاران (۱۳۹۲) نشان داد میان باور به دنیای عادلانه برای خود و دیگران و سهل‌انگاری رابطه وجود دارد. در زمینه اثرات وابستگی به اینترنت، یافته‌های تاجیک‌اسماعیلی (۱۳۹۴)، شهبازی‌راد و میردریکوند (۱۳۹۳)، صالحی و یآوری (۱۳۹۳) بیرامی، موحدی و موحدی (۱۳۹۳) بر متغیرهایی چون، اضطراب امتحان، افسردگی، آسیب‌های خانوادگی، تحصیلی، احساس تنهایی و... رابطه وجود دارد.

مروری بر سوابق تجربی داخلی و خارجی نشان می‌دهد که پژوهشگران متناسب با موضوع و محور مطالعه خود، هر یک با رویکرد و از نقطه‌نظر متفاوتی به جنبه‌هایی از آثار دین‌داری، وابستگی به اینترنت و باور به دنیای عادلانه بر ابعاد و لایه‌های مختلف ذهنی، روانی، رفتاری و ... افراد پرداخته‌اند. اما هیچ‌یک از پیشینه‌ها، به پیش‌بینی میزان دین‌داری دانش‌آموزان بر اساس وابستگی به اینترنت

و باور به دنیای عادلانه مبادرت نورزیده‌اند، مسئله‌ای که پژوهش حاضر به دنبال دستیابی به آن بوده است؛ لذا پژوهش حاضر به لحاظ تلاش برای پیش‌بینی میزان دین‌داری بر اساس وابستگی به اینترنت و باور به دنیای عادلانه، مطالعه و تحلیل این متغیرها در ارتباط با یکدیگر، دارای نوآوری و تازگی است.

۲. روش پژوهش

روش پژوهش حاضر میدانی، تکنیک آن پیمایش و ابزار اندازه‌گیری، پرسش‌نامه است. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه مدارس شهر تهران در سال ۱۳۹۸ و حجم نمونه موردنیاز، بر اساس جدول مورگان ۳۸۴ نفر و شیوه نمونه‌گیری، خوشه‌ای چندمرحله‌ای است.

به‌منظور گردآوری اطلاعات درباره میزان و ابعاد دین‌داری دانش‌آموزان، از پرسش‌نامه دین‌داری گلاک و استارک^۱ استفاده شد. این پرسش‌نامه، یک سنجش چهاربعدی و شامل ابعاد اعتقادی، عاطفی، پیامدی و مناسکی است. پرسش‌نامه مورد استفاده در این پژوهش، دارای ۲۶ گویه است که در چهار بعد اعتقادی (با ۷ گویه)، بعد عاطفی (با ۶ گویه)، بعد پیامدی (با ۶ گویه) و بعد مناسکی (با ۷ گویه) جهت سنجش میزان دین‌داری به کار می‌رود.

برای سنجش میزان وابستگی به اینترنت در میان دانش‌آموزان، از مقیاس *استاندارد شده وابستگی به اینترنت یانگ* (۱۹۹۸) استفاده شد که دارای ۸ سؤال دوگزینه‌ای (بله، خیر) است و هر آزمودنی که به ۵ گویه یا بیشتر از ۵ مورد پاسخ مثبت دهد، به‌مثابه وابسته به اینترنت به شمار می‌رود.

برای سنجش میزان و ابعاد باور به دنیای عادلانه، از پرسش‌نامه طراحی شده از سوی ساتون و داگلاس (۲۰۰۵)، دالبرت (۱۹۹۹) و دالبرت و همکاران (۲۰۰۱)، بر اساس باورهای عمومی (عادلانه بودن دنیا) و باورهای شخصی (عادلانه بودن وقایعی که در زندگی خود فرد اتفاق می‌افتد)، استفاده شده است.

^۱ Glock and Stark

این پرسش‌نامه ۲۷ گویه‌ای و دارای ۴ خرده‌مقیاس «باور دنیای عادلانه برای خود» (۸ گویه)، «باورهای دنیای عادلانه برای دیگران» (۸ گویه)، «باورهای دنیای عادلانه عمومی» (۷ گویه) و «باورهای دنیای ناعادلانه» (۴ گویه) است. نمره‌گذاری گویه‌ها روی مقیاس لیکرت پنج‌درجه‌ای «کاملاً موافق=۵»، «موافق=۴»، «نظری ندارم=۳»، «مخالف=۲»، «کاملاً مخالف=۱»، انجام می‌شود (صفاری نیا، ۱۳۹۱، ۵۰).

به‌منظور تعیین روایی ابزار اندازه‌گیری، از روایی صوری استفاده شد. بدین صورت که ابتدا ابزارهای اندازه‌گیری این پژوهش همراه با اهداف و فرضیه‌های تحقیق به جمعی از استادان صاحب‌نظر در این حوزه جهت بررسی داده شد، سپس کلیه سؤال‌هایی که همه استادان اهل فن روی آن توافق نظر داشتند، نگه داشته شد و پرسش‌نامه پس از اصلاح، در میان اعضای نمونه آماری به اجرا در آمد. به‌منظور تعیین پایایی ابزارهای اندازه‌گیری مورد استفاده در پژوهش، از روش «آلفای کرونباخ» استفاده شد. پایایی پرسش‌نامه وابستگی به اینترنت ۰/۸۱، عدد مربوط به پرسش‌نامه دین‌داری ۰/۸۶ و پایایی باور به دنیای عادلانه ۰/۸۳ به دست آمد.

۳. یافته‌های پژوهش

۳-۲. پاسخ نمونه مورد مطالعه به گویه‌های پرسش‌نامه سنجش دین‌داری

پرتال جامع علوم انسانی

لازم به ذکر است که پرسش ۷ در جدول بالا، دارای نمره معکوس است. بر اساس اطلاعات مندرج در جدول شماره ۱ ملاحظه می‌شود، در دانش‌آموزان مورد مطالعه، به ترتیب: قرآن کلام خداست و حقیقت بودن آن موضوع عبارت ۴ پرسش‌نامه، و اطمینان به وجود خدا، عبارت ۷ پرسش‌نامه با میانگین‌های ۴,۴۶ و ۴,۳۸ (در مقیاس اندازه‌گیری ۱ تا ۵)، مهم‌ترین عناصر «بعد اعتقادی» بوده، رسیدگی به اعمال در روز قیامت عبارت ۳ و امر به معروف و نهی از منکر عبارت ۲ پرسش‌نامه با میانگین‌های ۳,۸۸ و ۲,۹۹، در رتبه‌های آخر بوده‌اند. در مجموع «بعد اعتقادی» با میانگین ۳,۹۳ مورد موافقت دانش‌آموزان بوده است.

جدول 2: پاسخ نمونه مورد مطالعه به عبارات بعد عاطفی در سنجش دین‌داری

ترتیب میانگین	میانگین از ۵	جمع	کاملاً موافق، ۵	موافق، ۴	بی‌تایید، ۳	مخالف، ۲	کاملاً مخالف، ۱	فراوانی	بعد عاطفی
5	3.68	375	144	89	54	54	34	فراوانی	۱. کسی که به خدا ایمان دارد از مرگ نمی‌ترسد.
		100%	38.4%	23.7%	14.4%	14.4%	9.1%	درصد	
2	4.02	371	127	154	72	8	10	فراوانی	۲. گاهی احساس می‌کنم به خدا نزدیک شده‌ام.
		100%	34.2%	41.5%	19.4%	2.2%	2.7%	درصد	
6	3.68	376	126	96	92	31	31	فراوانی	۳. بدون اعتقادات دینی احساس می‌کنم زندگی‌ام بوج و بی‌هدف است.
		100%	33.5%	25.5%	24.5%	8.2%	8.2%	درصد	
4	3.79	376	141	100	81	24	30	فراوانی	۴. هرگاه به حرم یکی از امامان و اولیاء می‌روم احساس معنویت عمیقی به من دست می‌دهد.
		100%	37.5%	26.6%	21.5%	6.4%	8.0%	درصد	
3	3.95	371	149	124	51	26	21	فراوانی	۵. بعضی وقت‌ها احساس ترس از خداوند به من دست می‌دهد.
		100%	40.2%	33.4%	13.7%	7.0%	5.7%	درصد	
1	4.25	374	185	131	39	6	13	فراوانی	۶. گاهی احساس توبه می‌کنم و از خدا می‌خواهم تا برای جبران گناهم به من کمک کند.
		100%	49.5%	35.0%	10.4%	1.6%	3.5%	درصد	
	3.90								

احساس توبه و نزدیکی به خدا عبارات ۶ و ۲ پرسش‌نامه با میانگین‌های ۴,۲۵ و ۴,۰۲، مهم‌ترین عناصر «بعد عاطفی» بوده، ولی نترسیدن از مرگ عبارت ۳، احساس پوچی بدون اعتقاد دینی، عبارت ۳، با میانگین ۳,۶۸، در رتبه‌های آخر بوده‌اند، مشاهده سایر موارد با کسب رتبه‌های ۳ و ۴ نیز قابل تأمل است. در مجموع «بعد عاطفی» (از ابعاد دین‌داری) با کسب میانگین ۳,۹۰ مورد موافقت دانش‌آموزان قرار داشته است.

جدول ۳: پاسخ نمونه مورد مطالعه به عبارات بعد پیامدی در سنجش دین‌داری

ترتیب میانگین	میانگین از ۵	جمع	کاملاً موافق، ۵	موافق، ۴	بینابین، ۳	مخالف، ۲	کاملاً مخالف، ۱	بعد پیامدی
6	3.15	378	67	70	81	58	102	۱. در مورد خرید و فروش مشروبات الکلی نباید این قدر سخت‌گیری کرد.
		100%	17.7%	18.5%	21.4%	15.3%	27.0%	فراوانی درصد
2	3.95	371	176	87	54	22	32	۲. تقلب در پرداخت مالیات کار نادرستی است.
		100%	47.4%	23.5%	14.6%	5.9%	8.6%	فراوانی درصد
3	3.77	378	156	76	75	46	25	۳. رهبران سیاسی باید کاردان باشند. مذهبی بودن یا نبودنشان چندان مهم نیست.
		100%	41.3%	20.1%	19.8%	12.2%	6.6%	فراوانی درصد
4	3.72	378	119	104	103	33	19	۴. به نظر می‌رسد بسیاری از قوانین اسلام را نمی‌توان در جامعه امروزی اجرا کرد.
		100%	31.5%	27.5%	27.2%	8.7%	5.0%	فراوانی درصد
5	3.46	369	54	35	88	73	119	۵. با پدیده بدحجابی باید با قاطعیت مبارزه کرد.
		100%	14.6%	9.5%	23.8%	19.8%	32.2%	فراوانی درصد
1	4.25	373	221	77	43	12	20	۶. زنان هم باید بتوانند در مسابقات ورزشی مثل فوتبال به‌عنوان تماشاچی شرکت کنند.
		100%	59.2%	20.6%	11.5%	3.2%	5.4%	فراوانی درصد
	3.72							

• لازم به ذکر است که پرسش‌های ۱ و ۵ که در جدول بالا رنگی شده‌اند، دارای نمره معکوس هستند.

حضور زنان در مسابقات ورزشی، عبارت ۶ و نادرست و بودن تقلب در پرداخت مالیات عبارت ۲، با میانگین‌های ۴,۲۵ و ۳,۹۵، مهم‌ترین عناصر «بعد پیامدی» بوده، ولی مبارزه با بدحجابی عبارت ۵، و سخت‌گیری در فروش مشروبات الکلی، عبارت ۱، با میانگین‌های ۳,۴۶ و ۳,۱۵ در رتبه‌های آخر بوده‌اند، مشاهده سایر موارد با کسب رتبه‌های ۳ و ۴ نیز قابل تأمل‌اند. در مجموع «بعد پیامدی» با کسب میانگین ۳,۷۲ مورد موافقت دانش‌آموزان قرار داشته است.

جدول ۴: پاسخ نمونه مورد مطالعه به عبارات بعد مناسکی در سنجش دین‌داری

ترتیب میانگین	میانگین از ۵	جمع	هر روز، ۵	روزهای تعطیل، ۴	بعضی اوقات، ۳	به ندرت، ۲	اصلاً، ۱		بعد مناسکی
6	2.05	378	11	9	107	111	140	فراوانی	۱. هر چند وقت یکبار برای ادای نماز جماعت به مسجد می‌روید؟
		100%	2.9%	2.4%	28.3%	29.4%	37.0%	درصد	
	میانگین از ۵	جمع	هر روز، ۵	بیشتر روزها، ۴	بعضی روزها، ۳	به ندرت، ۲	اصلاً، ۱		
1	3.63	375	168	69	33	41	64	فراوانی	۲. در ایام ماه رمضان (چنانچه مریض یا مسافر نباشید) چقدر روزه می‌گیرید؟
		100%	44.8%	18.4%	8.8%	10.9%	17.1%	درصد	
	میانگین از ۵	جمع	هر روز، ۵	بیشتر روزها، ۴	گاهی، ۳	به ندرت، ۲	اصلاً، ۱		

4	2.86	377	37	44	160	102	34	فراوانی	۳. تا چه حد قرآن می‌خوانید؟
		100%	9.8%	11.7%	42.4%	27.1%	9.0%	درصد	
	میانگین از ۵	جمع	به طور مرتب، ۵	اغلب، ۴	بعضی اوقات، ۳	به ندرت، ۲	اصلاً، ۱		
5	2.16	377	23	33	75	98	148	فراوانی	۴. جقدر با مسجد محل یا مؤسسه‌های مذهبی (اسلامی) دیگر همکاری دارید؟
		100%	6.1%	8.8%	19.9%	26.0%	39.3%	درصد	
	میانگین از ۵	جمع	هر روز، ۵	روزهای تعطیل، ۴	بعضی اوقات، ۳	به ندرت، ۲	اصلاً، ۱		
2	3.52	375	179	5	81	53	57	فراوانی	۵. آیا نماز می‌خوانید؟
		100%	47.7%	1.3%	21.6%	14.1%	15.2%	درصد	
	میانگین از ۵	جمع	هر جمعه، ۵	سه هفته یکبار، ۴	چند مرتبه در سال، ۳	به ندرت، ۲	اصلاً، ۱		
7	1.69	373	4	19	46	91	213	فراوانی	۶. آیا در نماز جمعه
		100%	1.1%	5.1%	12.3%	24.4%	57.1%	درصد	

شرکت می‌کنید؟		اصلاً، ۱	به‌ندرت، ۲	در بعضی از آنها، ۳	در بیشتر آنها، ۴	در همه آنها، ۵	جمع	میانگین از ۵
۷. آیا در مراسم اعیاد مذهبی و عزاداری که در مساجد و تکیه‌ها تشکیل می‌شود شرکت می‌کنید؟	فراوانی	59	66	124	93	36	378	
	درصد	15.6%	17.5%	32.8%	24.6%	9.5%	100%	2.95
								2.69

روزه در ماه رمضان، عبارت ۲ پرسش‌نامه و خواندن نماز، عبارت ۵، با میانگین‌های ۳,۶۳ و ۳,۵۲، مهم‌ترین عناصر «بعد مناسکی» بوده، ولی رفتن به مسجد جهت ادای نماز جماعت، عبارت ۱، شرکت در نماز جمعه عبارت ۶ با میانگین‌های ۲,۰۵ و ۱,۶۹ در رتبه‌های آخر بوده‌اند، مشاهده سایر موارد با کسب رتبه‌های ۳ تا ۵ نیز قابل تأمل‌اند. در مجموع «بعد مناسکی» (از ابعاد دین‌داری) با کسب میانگین ۲,۶۹ کمتر دارای اهمیت بوده است.

پاسخ نمونه مورد مطالعه به عبارات پرسش‌نامه باورهای دنیای عادلانه

به‌دست‌آوردن احترام از دیگران عبارت ۵ پرسش‌نامه، و به‌دست‌آوردن چیزهای شایسته خود، عبارت ۲ پرسش‌نامه با میانگین‌های ۳,۷۴ و ۳,۷۰، مهم‌ترین عناصر بعد «باورهای دنیای عادلانه برای خود» بوده ولی قائل به منصفانه بودن وضع خود در دنیا عبارت ۱، قائل به منصفانه بودن رفتار دیگران با خود، عبارت ۳، با میانگین‌های ۲,۹۷ و ۲,۸۶، در رتبه‌های آخر بوده‌اند، مشاهده سایر موارد با کسب رتبه‌های ۳ تا ۶ نیز قابل‌تأمل است. در مجموع «باورهای دنیای عادلانه برای خود» با کسب میانگین ۳,۴۰ مورد تأیید و موافقت دانش‌آموزان بوده است.

کسب احترام درخور شأن خویش عبارت ۱۳ پرسش‌نامه، و موردتوجه قرارگرفتن به‌اندازه تلاش خویش، عبارت ۱۵ با میانگین‌های ۳,۵۶ و ۳,۳۶، مهم‌ترین عناصر بعد «باورهای دنیای عادلانه برای دیگران» بوده ولی قائل به منصفانه بودن وضعی افراد دنیا، عبارت ۹ و رفتار منصفانه مردم باهم موضوع عبارت ۳، با میانگین‌های ۲,۶۶ و ۲,۳۱، در رتبه‌های آخر بوده‌اند، مشاهده سایر موارد با کسب رتبه‌های ۳ تا ۶ نیز قابل‌تأمل است. در مجموع «باورهای دنیای عادلانه برای دیگران» با کسب میانگین ۳,۱۰ به‌صورت جدی موردنظر دانش‌آموزان نبوده است.

مستحق بودن مردم در پاداش‌ها و تنبیه‌های به‌دست‌آمده، عبارت ۱۹ پرسش‌نامه، و احساس اینکه مردم هرچه به دست می‌آورند مستحق همانند، عبارت ۷ پرسش‌نامه با میانگین‌های ۳,۳۷ و ۳,۲۵، مهم‌ترین عناصر بعد «باورهای دنیای عادلانه عمومی» بوده ولی قائل به منصفانه بودن پاداش‌ها و تنبیه‌ها برای انسان در دنیا، عبارت ۲۲ پرسش‌نامه و اعتقاد به سرشار بودن دنیا از انصاف، عبارت ۲۳ پرسش‌نامه با میانگین‌های ۲,۸۲ و ۲,۴۴، در رتبه‌های آخر بوده‌اند، مشاهده سایر موارد با کسب رتبه‌های ۳ تا ۵ نیز قابل‌تأمل است. در مجموع «باورهای دنیای عادلانه عمومی» با کسب میانگین ۳,۰۶ موردنظر دانش‌آموزان نبوده است.

جدول ۸: پاسخ نمونه مورد مطالعه به عبارات بعد «باورهای دنیای ناعادلانه»

ترتیب میانگین	میانگین از ۵	جمع	کاملاً موافق، ۵	موافق، ۴	نظری ندارم، ۳	مخالف، ۲	کاملاً مخالف، ۱	فرآوانی	باورهای دنیای ناعادلانه
1	3.93	380	133	141	70	20	16	فرآوانی	۲۴. در دنیا بسیاری از مردم از سرنوشتی ناعادلانه رنج می‌برند.
		100%	35.0%	37.1%	18.4%	5.3%	4.2%	درصد	
2	3.39	379	56	111	142	65	5	فرآوانی	۲۵. احساس می‌کنم تصمیمات مهم زندگی مردم در دنیا اغلب غیرمنصفانه است.
		100%	14.8%	29.3%	37.5%	17.2%	1.3%	درصد	
3	3.19	378	68	98	88	86	38	فرآوانی	۲۶. به باور من دنیا مکانی سرشار از بی‌عدالتی است.
		100%	18.0%	25.9%	23.3%	22.8%	10.1%	درصد	
4	2.90	380	51	73	117	66	73	فرآوانی	۲۷. فکر نمی‌کنم روزی فرا برسد که بی‌عدالتی‌های روا داشته شده بر انسان‌ها به اندازه کافی تلافی و جبران شود.
		100%	13.4%	19.2%	30.8%	17.4%	19.2%	درصد	
	3.35								وضعیت کلی

باور به رنج بردن مردم از سرنوشتشان، عبارت ۲۴ پرسش نامه، با میانگین ۳,۹۳، مهم ترین عنصر بعد «باورهای دنیای ناعادلانه» بوده ولی قائل به عدم جبران بی عدالتی ها موضوع عبارت ۲۷، با میانگین ۲,۹۰، در رتبه آخر باور آنان بوده است، ضمن قابل تأمل بودن موارد مربوط به رتبه های ۲ و ۳، وضعیت کلی «باورهای دنیای ناعادلانه» با کسب میانگین ۳,۳۵ مورد نظر دانش آموزان قرار داشته است.

پاسخ نمونه مورد مطالعه به عبارات پرسش نامه وابستگی به اینترنت

جدول ۹: پاسخ دانش آموزان به عبارات پرسش نامه سنجش وابستگی به اینترنت

ترتیب بلی	ترتیب خیر	جمع	بلی	خیر	عبارات وابستگی به اینترنت
۴	5	377	160	217	۱. آیا احساس می کنید اشتغال ذهنی به گشت زنی و چت کردن در اینترنت و شبکه های اجتماعی پیدا کرده اید. (برای مثال به ارتباط قبلی) خود فکر کنید و منتظر جلسه ارتباط بعدی باشید؟
		100%	42.4%	57.6%	فراوانی درصد
۳	6	378	167	211	۲. آیا احساس نیاز به اینترنت، چت کردن و استفاده از شبکه های اجتماعی می کنید و برای کسب رضایت، زمان بودن در اینترنت را افزایش می دهید؟
		100%	44.2%	55.8%	فراوانی درصد
۶	3	375	126	249	۳. آیا به طور مکرر، تلاش های ناموفقی در مورد کنترل، کاهش یا قطع استفاده از اینترنت و چت کردن در شبکه های اجتماعی مجازی داشته اید؟
		100%	33.6%	66.4%	فراوانی درصد
۵	4	378	136	242	۴. وقتی تلاش می کنید که زمان چت کردن یا استفاده از اینترنت و شبکه های اجتماعی را کاهش دهید؛ آیا احساس بی قراری، بی حوصلگی یا دلنگی می کنید؟
		100%	36.0%	64.0%	فراوانی درصد
۱	8	370	166	204	۵. آیا بیشتر از زمانی که از ابتدا در نظر داشتید، آنلین می مانید؟
		100%	44.9%	55.1%	فراوانی درصد
۸	1	379	81	298	۶. آیا ناهال موقعیت تحصیلی (امتحان)، کاری یا رابطه ی دوستی یا خویشاوندی مهمی
		100%	21.4%	78.6%	فراوانی درصد

						را به علت خارج نشدن از اینترنت به خطر انداخته‌اید؟
۷	۲	380	85	295	فراوانی	۷. آیا تا به حال برای پنهان کردن زمان وقت گذراندن خود در اینترنت و چت روم‌ها به اعضای خانواده خود، پزشک و یا دیگران دروغ گفته‌اید؟
		100%	22.4%	77.6%	درصد	
۲	۷	378	170	208	فراوانی	۸. آیا از اینترنت و چت کردن به عنوان راهی برای فرار از مشکلات یا حالات ناراحت‌کننده (مانند احساس درماندگی و ناتوانی، احساس گناه، اضطراب یا افسردگی) استفاده می‌کنید؟
		100%	45.0%	55.0%	درصد	

دانش‌آموزان مورد مطالعه موضوع عبارت شماره ۵ «بیشتر از زمان مورد نظر آنلاین ماندن» را با ۴۴٫۹ درصد پاسخ بلی، مهم‌ترین عادت خود در وابستگی به اینترنت دانسته. ولی عبارت شماره ۶ «به خطر افتادن موقعیت تحصیلی (امتحان)، کاری یا رابطه‌ی دوستی یا خویشاوندی مهم» (با ۲۱٫۴ درصد پاسخ بلی) کمترین آسیب‌دیدگی در وابستگی به اینترنت ابراز کرده‌اند.

۴. تحلیل رگرسیونی

جدول شماره ۱۰: پیش‌بینی «بعد اعتقادی، دین‌داری» بر اساس ابعاد باورهای عادلانه و

میزان وابستگی به اینترنت

Model Summary				
Mode	R	R	Adjusted	Std.
1	.262(a)	.069	.066	.85068
a Predictors: (Constant), باورهای دنیای ناعادلانه				

باتوجه به جدول فوق و بر اساس مطالعه رگرسیونی گام‌به‌گام (forward Stepwise) مشاهده می‌شود؛

«بعد اعتقادی، از ابعاد دین‌داری» فقط بر اساس باورهای ناعادلانه با ضریب تبیین ۶٫۹ درصد به صورت منفی قابل پیش‌بینی بوده (یعنی با صرف اندازه‌گیری

میزان «باورهای ناعادلانه» در افراد می‌توان میزان بعد اعتقادی در آنان را پیش‌بینی نمود).

جدول شماره ۱۱: پیش‌بینی «بعد عاطفی، دین‌داری» بر اساس ابعاد باورهای عادلانه و

میزان وابستگی به اینترنت

Model Summary				
Model	R	R	Adjusted	Std.
1	.236(a)	.056	.053	.80908

a Predictors: (Constant), ناعادلانه، دین‌داری، باورهای

«بعد عاطفی، از ابعاد دین‌داری» هم فقط بر اساس «باورهای ناعادلانه» با ضریب تبیین ۵,۶ درصد به صورت منفی قابل پیش‌بینی است. یعنی با صرف اندازه‌گیری میزان باورهای ناعادلانه در افراد می‌توان میزان بعد عاطفی دینی را در آنان پیش‌بینی نمود.

جدول شماره ۱۲: پیش‌بینی «بعد پیامدی، دین‌داری» بر اساس ابعاد باورهای عادلانه و

میزان وابستگی به اینترنت

Model Summary				
Mode	R	R	Adjusted	Std.
1	.173(a)	.030	.027	.53255

a Predictors: (Constant), ناعادلانه، دین‌داری، باورهای

«بعد پیامدی، از ابعاد دین‌داری» هم بر اساس «باورهای ناعادلانه» با ضریب تبیین ۳ درصد به صورت منفی قابل پیش‌بینی است (یعنی با صرف اندازه‌گیری میزان باورهای ناعادلانه در افراد می‌توان میزان بعد پیامدی دینی را در آنان پیش‌بینی نمود).

جدول شماره ۱۳: پیش‌بینی «بعد مناسکی، دین‌داری» بر اساس ابعاد باورهای عادلانه و

میزان وابستگی به اینترنت

Mode	R	R	Adjuste	Std.
1	.340(a)	.116	.113	.86737
2	.384(b)	.148	.143	.85278
a Predictors: (Constant), باورهای دنیای ناعادلانه				
b Predictors: (Constant), باورهای دنیای ناعادلانه، باورهای دنیای عادلانه برای خود				

«بعد مناسکی، از ابعاد دین‌داری» بر اساس «باورهای ناعادلانه» به صورت منفی و باورهای دنیای عادلانه برای خود به صورت مثبت و در مجموع با ضریب تبیین ۱۴٫۳ درصد قابل پیش‌بینی بوده، یعنی با اندازه‌گیری میزان باورهای ناعادلانه و باورهای دنیای عادلانه برای خود در افراد، می‌توان میزان بعد مناسکی دین‌داری در آنان را پیش‌بینی نمود.

جدول شماره ۱۴: پیش‌بینی «دین‌داری، همه ابعاد» بر اساس ابعاد باورهای عادلانه و میزان

وابستگی به اینترنت

Model Summary				
Mode	R	R	Adiuste	Std.
1	.233(a)	.055	.052	.52022
2	.268(b)	.072	.066	.51623
a Predictors: (Constant), باورهای دنیای ناعادلانه				
b Predictors: (Constant), باورهای دنیای ناعادلانه، باورهای دنیای عادلانه برای خود				

«دین‌داری، همه ابعاد» بر اساس «باورهای ناعادلانه» به صورت منفی و «باورهای دنیای عادلانه برای خود» به صورت مثبت و در مجموع با ضریب تبیین ۶٫۶ درصد قابل پیش‌بینی بوده (یعنی با اندازه‌گیری میزان «باورهای ناعادلانه» و

«باورهای دنیای عادلانه برای خود» در افراد، می‌توان میزان دین‌داری (با همه ابعاد) را در آنان پیش‌بینی نمود).

۵. بحث و نتیجه‌گیری

۱-۵. پاسخ به سؤال فرعی اول: میزان و ابعاد دین‌داری دانش‌آموزان دوره دوم

متوسطه شهر تهران، چگونه است؟

یافته‌های پژوهش و کسب میانگین ۳,۹۳ از ۵ برای بعد اعتقادی دین‌داری در میان دانش‌آموزان نشان می‌دهد که وضعیت دین‌داری در بعد اعتقادی برای آنان، بالاتر از حد متوسط است. این بدین معنا است که دانش‌آموزان از نظر وضعیت اعتقادی، در شرایط بالاتر از حد متوسط و قابل‌قبولی بوده‌اند. کسب میانگین بالا برای اعتقاد به قرآن و وجود پروردگار نیز نشان‌دهنده ایمان آنان از نظر اعتقادی است.

در بعد عاطفی نیز، دانش‌آموزان مورد مطالعه در پژوهش حاضر، وضعیتی بالاتر از حد متوسط داشته و کسب میانگین ۳,۹۰ نشانگر این است که این بعد از دین‌داری آنان نیز بالاتر از حد متوسط و قابل‌قبول است. احساس توبه و نزدیکی به خدا از نظر عاطفی برای دانش‌آموزان، مهم از نترسیدن از مرگ و احساس پوچی بدون اعتقاد دینی بوده است. تفسیر آنکه دانش‌آموزان از احساس پشیمانی از گناه و توبه کردن، و احساس نزدیکی به خدا در بعد عاطفی حس بهتری به دست می‌آورند تا مؤلفه‌های دیگر بُعد عاطفی دین‌داری.

«بعد پیامدی» با میانگین ۳,۷۲ مورد موافقت دانش‌آموزان قرار داشته است. دانش‌آموزان بیشتر از مبارزه با بدحجابی و سخت‌گیری در مورد فروش مشروبات الکلی، به حضور زنان در مسابقات ورزشی و غلط بودن تقلب در پرداخت مالیات، اهمیت داده‌اند. این نتیجه قابل‌تأمل بوده و نشان می‌دهد که جنبه‌های اخلاقی و اجتماعی بعد پیامدی دین برای آنان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

«بعد مناسکی»، با کسب میانگین ۲,۶۹ از دیدگاه دانش‌آموزان، کمتر دارای اهمیت بوده و آنان به روزه گرفتن در ماه مبارک رمضان و خواندن نماز در مقایسه

با رفتن به مسجد و نماز جمعه، اولویت دادند. این بدان معناست که ادای فریضه‌های دینی را به صورت فردی قبول داشته و به انجام آن پایبند هستند ولی در ادای این فرایض به صورت جمعی نیازمند این هستند که میل و گرایش آنان به نماز خواندن در مسجد و شرکت در نماز جمعه به طرق مختلف تقویت شده و به سمت ادای نماز جماعت ترغیب شوند. این مهم را می‌توان از طریق اولیاء و مربیان دینی در مدرسه پیگیری کرده و با شناخت موانع موجود بر سر این راه، بر آنها فائق آمد.

یافته‌ها همچنین نشان داد؛ بعدهای اعتقادی، عاطفی و پیامدی، وضعیتی بالاتر از حد متوسط در بین دانش‌آموزان داشته، لیکن بعد مناسکی با میانگین ۲,۶۹، کمتر مورد نظر دانش‌آموزان، و در حد متوسط بوده است. وضعیت بالاتر از حد متوسط برای ابعاد اعتقادی، عاطفی و پیامدی از دین‌داری دانش‌آموزان نشان می‌دهد که این ابعاد در ایمان آنان قابل قبول بوده و لازم است که این وضعیت بالاتر از حد متوسط، ثابت نگه داشته شده و حتی تقویت شوند. اما بعد مناسکی دانش‌آموزان به نسبت سه بعد دیگر، پایین و ضعیف بوده و باید علاوه بر شناخت دلایل آن، به راهکارهای تقویت این بعد نیز توجه ویژه‌ای شود. می‌توان دانش‌آموزان را با فعالیت‌های شاد و فوق برنامه به سمت انجام مناسک به صورت گروهی و جمعی ترغیب کرد. حتی می‌توان با طراحی و اجرای اردوهای مربوطه، در حوزه تقویت بعد مناسکی دین‌داری در میان دانش‌آموزان، گام‌های مفیدی برداشت.

۲-۵. پاسخ به سؤال فرعی دوم: میزان وابستگی به اینترنت در میان دانش‌آموزان

دوره دوم متوسطه شهر تهران، چگونه است؟

طبق یافته‌های پژوهش در حوزه وابستگی به اینترنت، دانش‌آموزان، «بیشتر از زمان مورد نظر آنلاین ماندن» را با ۴۴,۹ درصد پاسخ بلی، مهم‌ترین عادت خود در وابستگی به اینترنت دانسته‌اند، در حالی که «به خطر افتادن موقعیت تحصیلی (امتحان)، کاری یا رابطه‌ی دوستی یا خویشاوندی مهم» (با ۲۱,۴ درصد پاسخ بلی)

را کمترین آسیب‌دیدگی در وابستگی به اینترنت ابراز کرده‌اند. اینترنت به دلیل جذابیت‌های فراوانی که برای کاربران به‌ویژه نوجوانان دارد، مانند هزار تویی است که کاربر را در درون خود جذب می‌کند و او را بسیار بیشتر از زمانی که از ابتدا در نظر داشته، آنلاین نگه می‌دارد. همان‌طور که یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، ۴۴٫۹ درصد دانش‌آموزان نیز به این موضوع اذعان داشته‌اند. اما جالب اینکه اکثر دانش‌آموزان، موقعیت تحصیلی، کاری و یا روابط خویشاوندی خود را برای آنلاین ماندن در خطر نینداخته و تنها ۲۱٫۴ درصد به این گویه پاسخ «بلی» داده‌اند. شناخت رفتار کاربران نوجوان در استفاده از اینترنت می‌تواند اولیاء مدرسه و والدین آنان را در پیشگیری از وابستگی آنان به اینترنت یاری کند. شناخت میزان و نوع استفاده از اینترنت در میان دانش‌آموزان، امری مهم و ضروری است، چرا که اینترنت در صورت استفاده صحیح، به‌خودی‌خود بی‌ضرر بوده و ابزار سودمندی برای مبادله اطلاعات و تعاملات است. اما زمانی که میزان و نوع استفاده از آن آسیب‌زا باشد، نه‌تنها مشکلات جسمی و روحی و عاطفی برای دانش‌آموزان ایجاد می‌کند، بلکه می‌تواند به رشد علمی و عملکرد آموزشی آنان نیز آسیب‌های جدی وارد کند. نتایج نشان داد که از میان دانش‌آموزان مورد مطالعه، تنها ۱۷٫۸ درصد، به هیچ‌کدام از ۸ عبارت مطرح شده پاسخ بلی نداده‌اند، در مقابل فقط ۴٫۲ درصد آنها به‌تمامی ۸ عبارت پاسخ بلی اظهار نموده‌اند. از سوی دیگر ۶۱٫۹ درصد از نمونه مورد مطالعه به حداکثر سه عبارت از ۸ عبارت، پاسخ بلی ابراز نموده‌اند و در مقابل (۳۸٫۱ درصد) از نمونه مورد مطالعه که حداقل ۴ پاسخ «بلی» به ۸ عبارت پرسش‌نامه اظهار داشته‌اند «وابسته به اینترنت» شناخته می‌شوند. این یافته نشان می‌دهد که از میان دانش‌آموزان مورد مطالعه، ۳۸٫۱ درصد آنان، وابسته به اینترنت هستند.

۳-۵. پاسخ به سؤال فرعی سوم: باور به دنیای عادلانه و ابعاد آن در میان

دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر تهران، چگونه است؟

از دیدگاه دانش‌آموزان مورد مطالعه، به دست آوردن احترام از دیگران و به دست آوردن چیزهای شایسته خود، با میانگین‌های ۳,۷۴ و ۳,۷۰، مهم‌ترین عناصر بعد «باورهای دنیای عادلانه برای خود» بوده ولی قائل به منصفانه بودن وضع خود در دنیا و قائل به منصفانه بودن رفتار دیگران با خود، با میانگین‌های ۲,۹۷ و ۲,۸۶، در رتبه‌های آخر بوده‌اند. در مجموع «باورهای دنیای عادلانه برای خود» با کسب میانگین ۳,۴۰ مورد تأیید و موافقت دانش‌آموزان مورد مطالعه بوده است.

دانش‌آموزان، کسب احترام درخور شأن خویش و مورد توجه قرار گرفتن به اندازه تلاش خویش را با میانگین‌های ۳,۵۶ و ۳,۳۶، مهم‌ترین عناصر بعد «باورهای دنیای عادلانه برای دیگران» دانسته، ولی قائل به منصفانه بودن وضعی افراد دنیا و رفتار منصفانه مردم باهم، با میانگین‌های ۲,۶۶ و ۲,۳۱، در رتبه‌های آخر بوده‌اند. در مجموع «باورهای دنیای عادلانه برای دیگران»، با کسب میانگین ۳,۱۰ به صورت جدی مورد نظر دانش‌آموزان مورد مطالعه نبوده است.

مستحق بودن مردم در پاداش‌ها و تنبیه‌های به دست آمده و احساس اینکه مردم هر چه به دست می‌آورند مستحق همانند با میانگین‌های ۳,۳۷ و ۳,۲۵، مهم‌ترین عناصر بعد «باورهای دنیای عادلانه عمومی» بوده ولی قائل به منصفانه بودن پاداش‌ها و تنبیه‌ها برای انسان در دنیا موضوع عبارت ۲۲ پرسش‌نامه و اعتقاد به سرشار بودن دنیا از انصاف موضوع عبارت ۲۳ پرسش‌نامه با میانگین‌های ۲,۸۲ و ۲,۴۴، در رتبه‌های آخر بوده‌اند. در مجموع «باورهای دنیای عادلانه عمومی» با کسب میانگین ۳,۰۶ مورد نظر دانش‌آموزان مورد مطالعه نبوده است.

دانش‌آموزان باور به رنج بردن مردم از سرنوشتشان با میانگین ۳,۹۳، مهم‌ترین عنصر بعد «باورهای دنیای ناعادلانه» بوده ولی قائل به عدم جبران بی‌عدالتی‌ها، با میانگین ۲,۹۰، در رتبه آخر باور آنان بوده است، ضمن قابل تأمل بودن موارد مربوط به رتبه‌های ۲ و ۳، وضعیت کلی «باورهای دنیای ناعادلانه» با کسب

میانگین ۳,۳۵ موردنظر دانش‌آموزان قرار داشته است. در مجموع بعدهای: باورهای دنیای عادلانه برای خود، باورهای دنیای ناعادلانه، باورهای دنیای عادلانه برای دیگران و باورهای دنیای عادلانه عمومی با میانگین‌های ۳,۴۰، ۳,۳۶، ۳,۱۰ و ۳,۰۶ تا حدودی مورد باور دانش‌آموزان است.

۴-۵. پاسخ به سؤال اصلی پژوهش: «آیا میزان دین‌داری دانش‌آموزان، بر اساس

وابستگی آنان به اینترنت و باور به دنیای عادلانه، قابل پیش‌بینی است؟»

بر اساس مطالعه رگرسیونی گام‌به‌گام^۱ مشخص شد که «بعد اعتقادی، از ابعاد دین‌داری» فقط بر اساس باورهای دنیای ناعادلانه با ضریب تبیین ۶,۹ درصد به صورت منفی قابل پیش‌بینی بوده، یعنی با صرف اندازه‌گیری میزان «باورهای دنیای ناعادلانه» در افراد می‌توان میزان بعد اعتقادی در آنان را پیش‌بینی نمود، تأثیر سایر ابعاد باورهای عادلانه و حتی میزان وابستگی به اینترنت در پیش‌بینی بعد اعتقادی دین‌داری، حذف می‌شود. بدین معنی که هر قدر باورهای ناعادلانه دانش‌آموزان بیشتر باشد، از میزان بعد اعتقادی دین‌داری آنان کم می‌شود. بدین معنی که اگر دانش‌آموزان معتقد باشند که در دنیا بسیاری از مردم از سرنوشتی ناعادلانه رنج می‌برند و تصمیمات مهم زندگی مردم در دنیا اغلب غیرمنصفانه بوده و دنیا مکانی سرشار از بی‌عدالتی است و همچنین اگر فکر کنند که بعید است روزی فرا برسد که بی‌عدالتی‌های روا داشته شده بر انسان‌ها به اندازه کافی تلافی و جبران شود، بعد اعتقادی دین‌داری آنان ضعیف است.

«بعد عاطفی، از ابعاد دین‌داری» هم فقط بر اساس «باورهای دنیای ناعادلانه» با ضریب تبیین ۵,۶ درصد به صورت منفی قابل پیش‌بینی است. یعنی با صرف اندازه‌گیری میزان باورهای دنیای ناعادلانه در افراد می‌توان میزان بعد عاطفی دینی را در آنان پیش‌بینی نمود، تأثیر سایر ابعاد باورهای عادلانه و حتی میزان وابستگی به اینترنت در پیش‌بینی بعد عاطفی دین‌داری، حذف می‌شود. در تفسیر این یافته

می‌توان گفت، هر قدر که میزان باورهای دنیای ناعادلانه در دانش‌آموزان بیشتر باشد، بعد عاطفی دین‌داری آنان ضعیف‌تر است. یعنی هر قدر که دنیا را ناعادلانه‌تر ببینند، از نظر بعد عاطفی دین‌داری پایین‌تر و ضعیف‌ترند.

«بعد پیامدی، از ابعاد دین‌داری» هم بر اساس «باورهای ناعادلانه» با ضریب تبیین ۳ درصد به صورت منفی قابل پیش‌بینی است (یعنی با صرف اندازه‌گیری میزان باورهای ناعادلانه در افراد می‌توان میزان بعد پیامدی دینی را در آنان پیش‌بینی نمود)، تأثیر سایر ابعاد باورهای عادلانه و حتی میزان وابستگی به اینترنت در پیش‌بینی بعد پیامدی دین‌داری، حذف می‌شود.

«بعد مناسکی، از ابعاد دین‌داری» بر اساس «باورهای ناعادلانه» به صورت منفی و باورهای دنیای عادلانه برای خود به صورت مثبت و در مجموع با ضریب تبیین ۱۴٫۳ درصد قابل پیش‌بینی بوده، یعنی با اندازه‌گیری میزان باورهای ناعادلانه و باورهای دنیای عادلانه برای خود در افراد، می‌توان میزان بعد مناسکی دین‌داری در آنان را پیش‌بینی نمود، تأثیر سایر ابعاد باورهای عادلانه و میزان وابستگی به اینترنت در پیش‌بینی بعد مناسکی دین‌داری، حذف می‌شود.

«دین‌داری، همه ابعاد» بر اساس «باورهای ناعادلانه» به صورت منفی و «باورهای دنیای عادلانه برای خود» به صورت مثبت و در مجموع با ضریب تبیین ۶٫۶ درصد قابل پیش‌بینی بوده، یعنی با اندازه‌گیری میزان «باورهای ناعادلانه» و «باورهای دنیای عادلانه برای خود» در افراد، می‌توان میزان دین‌داری (با همه ابعاد) را در آنان پیش‌بینی نمود، تأثیر سایر ابعاد باورهای عادلانه و میزان وابستگی به اینترنت در پیش‌بینی بعد مناسکی دین‌داری، حذف شده و مقدار آن معنی‌دار نیست.

از میان ابعاد دین‌داری دانش‌آموزان، بعد اعتقادی و بعد عاطفی و بعد پیامدی، فقط بر اساس باورهای ناعادلانه، به صورت منفی قابل پیش‌بینی بوده، یعنی با صرف اندازه‌گیری میزان «باورهای دنیای ناعادلانه» در دانش‌آموزان می‌توان میزان بعد اعتقادی و بعد عاطفی و بعد پیامدی دین‌داری در آنان را پیش‌بینی نمود. تأثیر

سایر ابعاد باورهای عادلانه دانش‌آموزان و حتی میزان وابستگی آنان به اینترنت در پیش‌بینی بعد اعتقادی دین‌داری، حذف می‌شود.

«بعد مناسکی، از ابعاد دین‌داری» بر اساس «باورهای دنیای ناعادلانه» به صورت منفی و باورهای دنیای عادلانه برای خود به صورت مثبت و در مجموع با ضریب تبیین ۱۴,۳ درصد قابل پیش‌بینی بوده است. یعنی با اندازه‌گیری میزان باورهای ناعادلانه و باورهای دنیای عادلانه برای خود در افراد، می‌توان میزان بعد مناسکی دین‌داری در آنان را پیش‌بینی نمود، تأثیر سایر ابعاد باورهای عادلانه و میزان وابستگی دانش‌آموزان به اینترنت در پیش‌بینی بعد مناسکی دین‌داری، حذف می‌شود. بدین معنی که دانش‌آموزان مورد مطالعه، هراندازه که دنیا را برای خود عادلانه می‌بینند، بعد مناسکی از ابعاد دین‌داری آنان بیشتر بوده و به انجام مناسک دینی بیشتر اهمیت می‌دهند و هراندازه که دنیا را ناعادلانه‌تر می‌دانند، میزان دین‌داری آنان در بعد مناسکی کمتر بوده است.

«دین‌داری، همه ابعاد» بر اساس «باورهای ناعادلانه» به صورت منفی و «باورهای دنیای عادلانه برای خود» به صورت مثبت و در مجموع با ضریب تبیین ۶,۶ درصد قابل پیش‌بینی بوده است. تأثیر سایر ابعاد باورهای عادلانه و میزان وابستگی به اینترنت در پیش‌بینی بعد مناسکی دین‌داری، حذف شده و مقدار آن معنی‌دار نیست. بدین معنی که هراندازه که باورهای دنیای ناعادلانه در دانش‌آموزان بیشتر و قوی‌تر باشد، میزان دین‌داری آنان کمتر است و هراندازه که باورهای دنیای عادلانه آنان برای خود بیشتر باشد، میزان دین‌داری آنان بیشتر است. بنابر یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که باورهای ناعادلانه (به صورت منفی) و باورهای دنیای عادلانه برای خود (به صورت مثبت) توانایی پیش‌بینی میزان دین‌داری در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر تهران را دارد اما وابستگی به اینترنت نمی‌تواند نقش معناداری در پیش‌بینی میزان دین‌داری آنان داشته باشد. با توجه به یافته‌های پژوهش که نشان داد بعد مناسکی از ابعاد دین‌داری دانش‌آموزان ضعیف‌تر از سه بعد دیگر است، لزوم توجه بیش‌ازپیش به شناخت دلایل این وضعیت در دین‌داری دانش‌آموزان و کاهش این آسیب، حس می‌شود.

۶. کتابنامه

۶-۱. منابع و مآخذ فارسی

- اخترشهر، علی. (۱۳۸۶). ابعاد هویت اجتماعی - دینی دانشجوی. فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، شماره ۳.
- افشانی، سید علیرضا، شیرین محمدآباد، حمیده (۱۳۹۶). رابطه دین‌داری و سلامت اجتماعی زنان شهر یزد. مجله دانشکده پیراپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران. دوره ۱۱. ویژه‌نامه شماره
- بابایی فرد، اسدالله؛ پیری، حسن؛ سلیمان نژاد، محمد؛ منتی (۱۳۹۸). فراتحلیل مطالعات دین‌داری و هویت ملی در ایران. جامعه پژوهش فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. سال دهم، شماره اول، ۱-۲۲.
- برهان، رضا؛ سرایی، حسن؛ سیف الهی، سیف اله (۱۳۹۷). بررسی میزان دین‌داری سرپرستان خانوار طبقه متوسط شهری مورد مطالعه شهر تهران. دوفصلنامه علمی - پژوهشی دین و ارتباطات، سال بیست و پنجم، شماره دوم، پیاپی ۵۴، صص ۲۳-۶۹.
- بونک، آبراهام. پی و ون و گت، مارک. (۲۰۰۸). روان‌شناسی اجتماعی کاربردی (از مشکلات تا راه‌حل‌ها). ترجمه مجید صفاری نیا و پرستو حسن‌زاده. ۱۳۸۹. تهران: انتشارات ویرایش.
- تاجیک اسماعیلی، سمیه (۱۳۸۹). تأثیر فناوری‌های نوین ارتباطی (اینترنت و چت) بر هویت ملی دانش‌آموزان دختر دبیرستانی شهر تهران. رساله دکتری. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۴). جهانی‌شدن و هویت، مجموعه مقالات جهانی‌شدن و هویت، دانشگاه تهران، صص ۳۸-۲۵.
- جهانگیر، عیسی (۱۳۸۳). «آسیب‌های روان‌شناختی اینترنت»، ره‌آورد نور، ش ۷، تابستان، ص ۶۲.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۰). دین‌شناسی، قم، اسراء.

جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۵). ادب فنای مقربان، چاپ سوم، قم: اسراء.
حاتمی، پریسا. (۱۳۸۹)، بررسی عوامل مؤثر بر سلامت اجتماعی دانشجویان
با تأکید بر شبکه‌های اجتماعی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مددکاری اجتماعی،
دانشگاه علامه طباطبائی.

حسینی بافرانی، طلعت؛ مهدوی‌راد، محمدعلی (۱۳۹۰) منظومه باورهای
بنیادین انسان سالم از دیدگاه قرآن. فلسفه دین. سال هشتم، شماره یازدهم، صص
۱۸۸-۱۶۱.

خطیب زنجانی، نازیلا و آگاه هریس، مژگان. (۱۳۹۳). شیوع اعتیاد به اینترنت
در دانشجویان پیام نور استان سمنان. مجله دانشگاهی یادگیری الکترونیکی. دوره
۵. شماره ۲.

رفعت‌جاه، مریم و شکوری، علی. (۱۳۸۷). اینترنت و هویت اجتماعی. مجله
جهانی رسانه. بهار و تابستان. شماره ۵

ره‌پرداز، فاطمه؛ شیرازی، محمود (۱۳۹۵). نقش باور به دنیای عادلانه در
پیش‌بینی رضایت از زندگی دانشجویان دختر دانشگاه سیستان و بلوچستان. مجله
مطالعات روان‌شناسی تربیتی، شماره ۲۴.

سراج زاده، حسن (۱۳۸۴). چالش‌های دین و مدرنیته، تهران: طرح نو.
شایگان، فریبا (۱۳۹۲). دین‌داری و احساس امنیت (مطالعه موردی
دانش‌آموزان دختر شهر تهران)، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۵:
۱۷۹-۱۹۵.

شجاعی زند، علیرضا (۱۳۸۴). مدلی برای سنجش دین‌داری در ایران. مجله
جامعه‌شناسی ایران. شماره ۶.

صفاری نیا، مجید (۱۳۹۱). آزمون‌های روان‌شناسی اجتماعی و شخصیت.
انتشارات ارجمند.

صفاری نیا، مجید (۱۳۹۱). آزمون‌های روان‌شناسی اجتماعی و شخصیت. نشر
کتاب ارجمند.

- طالبان، محمدرضا (۱۳۸۰). تعهد مذهبی و تعلق سیاسی. نامه پژوهش، سال پنجم، شماره ۲۱-۲۰.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۷۰). آموزش عقاید و دستوره‌های دینی انبیا و مستضعفان، قم: هجری.
- فراستخواه، مقصود (۱۳۷۷) دین و جامعه، چاپ اول، شرکت سهامی انتشار. فرهادی نیا، مسعود. ملکشاهی، فریده. جلیلونند، مانیا. فروغی، سعید و رضایی، سیمین (۱۳۹۴). بررسی ارتباط بین اعتیاد به اینترنت و سلامت عمومی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی لرستان در سال ۱۳۹۲. فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی لرستان، دوره ۱۷. شماره ۴. شماره مسلسل ۶۶.
- فولادی، نگار؛ صباحی، پرویز؛ رفیعی نیا، پروین؛ شهیدی، عنایت‌الله (۱۳۹۲). باور به دنیای عادل برای خود، باور به دنیای عادل برای دیگران و سهل‌انگاری اجتماعی. دومین کنگره روان‌شناسی اجتماعی ایران. تهران ۱۴ و ۱۵ اسفند.
- کهزادی، گلاره (۱۳۹۲) «عوامل اجتماعی اقتصادی و فرهنگی مؤثر بر میزان دین‌داری جوانان (مطالعه موردی جوانان ۲۵ تا ۲۹ ساله‌ی شهر ایلام)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- کوزر، لوئیز (۱۳۸۰) ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر علمی.
- گل‌پرور، محسن؛ استبرقی، الهام؛ جوادیان، زهرا (۱۳۹۱). باور به «جهان آخرت اسلامی» تعدیل‌کننده رابطه باور به دنیای عادلانه و ناعادلانه با «سلامت روان‌شناختی». مطالعات اسلام و روان‌شناسی. شماره ۱۱. صص ۷۵-۹۴.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۳) ترجمه ناصر موفقیان. تهران: نشر نی.
- میرزایی، خلیل؛ آقا سید حسنی، لیلا؛ فلاحی، علی (۱۳۹۵). رابطه دین‌داری و عضویت افراد در شبکه‌های اجتماعی نیکوکاری. دوفصلنامه علمی - پژوهشی دین و ارتباطات، سال بیست و سوم، شماره دوم، پیاپی ۵۰، صص ۱۴۷-۱۷۴
- میرفردی، اصغر؛ مختاری، مریم؛ ولی‌نژاد، عبدالله (۱۳۹۴). میزان دین‌داری و ارتباط آن با استفاده از شبکه‌های اجتماعی اینترنتی (مورد مطالعه: دانشجویان

دانشگاه یاسوج). جامعه‌شناسی کاربردی. سال بیست و هشتم، شماره دوم، پیاپی ۶۶، ۱-۱۶.

هاشمیان فر، سید علی؛ دهقانی، حمید؛ اکبرزاده، فاطمه (۱۳۹۲) تأثیر دین‌داری و رسانه‌های جمعی بر احساس امتی اجتماعی دانشجویان، پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی، سال دوم، شماره اول، ۷۲-۵۳.

هیوز، استوارت (۱۳۹۶) آگاهی و جامعه، ترجمه: فولادوند، عزت‌الله، تهران: سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، چاپ اول.

۲-۶. منابع و مأخذ انگلیسی

Bullen, P. & Harre, N. (2000). The Internet: Its Effects on fatety and behavior Implications for Adolescents, Department of Psychology, University of Auckland, November.

Donat, M. Umlauf, S. Dalbert, C. Kamble, S. H. V. (2012), Belief in a Just World, Teacher Justice, and Bullying Behavior, AGGRESSIVE BEHAVIOR Volume 38, pages 185-193.

Fallah Mehneh, T., (2007). Disorder of internet addiction. PSI. 1, pp. 126-131.

Hatami P. (2010). Studing the effectual factors in social health of students emphasizing of social networks. (Thesis in Persian). Tehran: Allame Tabatabai University.

Kuss, D. J., G. W. Shorter, A. J. Van Rooij, D. Van de Mheen, and M. D. Griffiths (2014). The Internet addiction components model and rrr oodll ity: Ettlll ihhigg oottt rttt vll idity via a mmll ggiall ntt work', *Computers in Human Behavior*, Vol.39.

Lehenbauer-Baum, M. and M. Fohringer (2015). 'wwwrds classification criteria for internet gaming disorder: Debunking differences between addiction and high engagement in a German aamll f ff rrr ld ff aa rrraft plyyrrs', *Computers in Human Behavior*, Vol.45.

McParland, L.J., & Knussen, C. (2010). Just world beliefs moderate the relationship of pain intensity and disability with psychological distress in chronic pain support group members. *European Journal of Pain*, 14, 71-76.

Nastiezaie N. (2009). The relationship between general health and internet addiction. *Zahedan Journal of Research in Medical Sciences*. 11 (1): 57-63. (In Persian)

Sutton, M.R., & Douglas, M.K. (2005). Justic for all, or just for me? More evidence of the importance of the self-other distinction in just-world beliefs. *Personality and Individual Differences*, 39, 637-645.

Yang, K.P., Mao, X. Y. (2007). A study of nurse's self-intelligence: A cross-sectional questionnaire survey, *International Journal of Nursing Studies* 44, 999-1010.

